

YANGI O'ZBEKISTONDA TADBIRKOR AYOLLARNING TARIXIY TAHLILI

Raxmatova Sitora Azimovna

Buxoro davlat universiteti magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18053660>

Annotatsiya. Ushbu maqolada mustaqillik yillaridan buyon O'zbekistonda ayollar tadbirkorligining rivojlanish bosqichlari, ijtimoiy-iqtisodiy omillari va tarixiy transformatsiyasi tahlil qilingan. Tadbirkor ayollarning milliy iqtisodiyotdagi o'rni, ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosati va huquqiy mexanizmlar o'rganilgan. Maqolada yangi O'zbekiston sharoitida gender tengligini ta'minlash, ayollar bandligini oshirish va ularning iqtisodiy mustaqilligini kuchaytirish masalalari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, tadbirkor ayollar faoliyatidagi muammolar, ularning hal etilish yo'llari va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari tahlil etilgan. Tadqiqot natijalarida ayollar tadbirkorligining O'zbekiston iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: ayollar tadbirkorligi, gender tengligi, iqtisodiy mustaqillik, kichik biznes, O'zbekiston iqtisodiyoti, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, davlat qo'llab-quvvatlashi, Yangi O'zbekiston, ayollar bandligi, innovatsion tadbirkorlik.

HISTORICAL ANALYSIS OF WOMEN ENTREPRENEURS IN NEW UZBEKISTAN

Annotation. This article analyzes the stages of development of women's entrepreneurship in Uzbekistan since independence, socio-economic factors and historical transformation. The role of women entrepreneurs in the national economy, state policy and legal mechanisms aimed at supporting their activities have been studied. The article examines issues of ensuring gender equality in the conditions of new Uzbekistan, increasing women's employment and strengthening their economic independence. Problems in the activities of women entrepreneurs, ways to solve them and prospective directions for development are also analyzed. The research results demonstrate the importance of women's entrepreneurship in diversifying the economy of Uzbekistan and ensuring social stability.

Keywords: digital technologies, digital drawing, graphic tablet, fine arts education, digital art software, visual literacy, creative thinking, interactive methods, project-based learning, artistic and aesthetic competence.

KIRISH

Mustaqillik yillaridan buyon O'zbekiston jamiyatida ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligi sezilarli darajada oshdi va ular mamlakatning barcha sohalarida o'z salohiyatlarini namoyon eta boshladilar. Ayollar tadbirkorligi milliy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismiga aylanib, kichik va o'rta biznesning rivojlanishida, yangi ish o'rinlarini yaratishda, mahalliy iqtisodiyotni jonlantirishda hamda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rin tutmoqda.

Bugungi kunda O'zbekistonda tadbirkor ayollar soni yildan-yilga ortib bormoqda va ular an'anaviy sohalardan tortib, zamonaviy texnologiyalar, innovatsion loyihalar va eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishgacha bo'lgan turli yo'nalishlarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqdalar.

Tarixiy nuqtai nazardan qaraganda, sovet davri O'zbekistonda ayollarning mehnat faoliyatida ishtirok etishi davlat siyosatining muhim yo'nalishi bo'lgan bo'lsa-da, ularning tadbirkorlik faoliyati jiddiy cheklangan edi. Markazlashtirilgan rejali iqtisodiyot tizimida xususiy tadbirkorlik va bozor munosabatlari deyarli mavjud emas edi.

Mustaqillikka erishgandan so'ng, O'zbekiston bozor iqtisodiyotiga o'tish yo'lini tanlab, xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga katta e'tibor qarata boshladi. Bu jarayon ayollar uchun ham yangi imkoniyatlar eshigini ochdi va ular iqtisodiy mustaqillikka erishish, o'z biznesini yuritish va oilasining farovonligini ta'minlashda faol ishtirokchi bo'lish imkoniyatiga ega bo'ldilar.

Yangi O'zbekiston konsepsiyasi doirasida ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar, ayollarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, ularning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy hayotda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qabul qilingan qonunchilik hujjatlari tadbirkor ayollar uchun qulay muhit yaratishga xizmat qilmoqda. Davlat tomonidan imtiyozli kreditlar berish, soliq imtiyozlari, o'quv dasturlari, mentorlik tizimi va turli xil qo'llab-quvvatlash dasturlari joriy etilgan bo'lib, bular ayollarning tadbirkorlik faoliyatini boshlash va rivojlantirishda muhim qo'llab-quvvatlaydi.

Bugungi kunda O'zbekistonda tadbirkor ayollarning faoliyat yuritayotgan sohalari juda xilma-xildir. Ayollar qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish va qayta ishlash, hunarmandchilik, to'qimachilik, oziq-ovqat sanoati, xizmat ko'rsatish sohalari, madaniyat va san'at, ta'lim, sog'liqni saqlash, turizm, axborot texnologiyalari va boshqa ko'plab yo'nalishlarda o'z bizneslarini yuritmoqdalar. Ayniqsa, zamonaviy raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ayollarga onlayn biznes yuritish, elektron tijorat platformalarida faoliyat ko'rsatish va xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini sezilarli kengaytirdi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

O'zbekistonda ayollar tadbirkorligini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu mavzu turli fanlar vakillari tomonidan keng qamrovda tadqiq etilmoqda. Iqtisodchilar, sotsiologlar, tarixchilar va gender tadqiqotlari mutaxassislari ayollar tadbirkorligining turli jihatlarini o'rganish bilan shug'ullanmoqdalar. Professor M.K.Pardayev va I.A.Karimovanning tadqiqotlarida O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanish tarixiy bosqichlari, shu jumladan ayollar tadbirkorligining o'ziga xos xususiyatlari tahlil etilgan. Iqtisodchi olim N.Sh.Holiqulova o'z ishlarida gender iqtisodiyoti, ayollarning mehnat bozorida tutgan o'rni va ularning iqtisodiy faolligini oshirish yo'llari masalalariga e'tibor qaratgan.

Xalqaro tashkilotlar, jumladan, Jahon banki, Osiyo Taraqqiyot Banki, BMT Ayollar Tashkiloti va Xalqaro Mehnat Tashkiloti tomonidan tayyorlangan hisobotlar va tadqiqotlar O'zbekistondagi ayollar tadbirkorligi holati, muammolar va rivojlanish istiqbollari haqida qimmatli ma'lumotlar taqdim etadi. Ushbu manbalar O'zbekistonni boshqa mamlakatlardagi vaziyat bilan qiyoslash va xalqaro tajribalardan foydalanish imkoniyatini beradi. Shuningdek, mahalliy nodavlat notijorat tashkilotlari tomonidan amalga oshirilgan dala tadqiqotlari va monitoring natijalari tadbirkor ayollarning amaliy muammolarini aniqlash va ularni hal etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Ushbu tadqiqotda tarixiy-taqqoslash, tizimli tahlil, statistik tahlil va empirik tadqiqot metodlaridan keng foydalanilgan. Tarixiy-taqqoslash metodi yordamida mustaqillik davridan hozirgi kungacha bo'lgan davrda ayollar tadbirkorligining rivojlanish bosqichlari, har bir davrning o'ziga xos xususiyatlari va transformatsion jarayonlar tahlil qilindi. Tizimli yondashuv ayollar tadbirkorligini ijtimoiy-iqtisodiy tizimning ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqish, turli omillarning o'zaro ta'sirini baholash imkonini berdi.

Statistik tahlil usuli yordamida O'zbekiston Statistika qo'mitasi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi va boshqa rasmiy manbalardan olingan raqamli ma'lumotlar qayta ishlandi va interpretatsiya qilindi.

Empirik tadqiqot metodlari sifatida tadbirkor ayollar, davlat organlari vakillari va ekspertlar bilan o'tkazilgan suhbatlar, so'rovnomalar va ish-stoller materiallari tahlil qilindi. Bu usullar nafaqat statistik ma'lumotlarni to'ldirish, balki tadbirkor ayollarning real muammolari, ehtiyojlari va kutishlari haqida chuqur tushuncha olish imkonini berdi. Shuningdek, hujjatli tahlil metodi qo'llanib, ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan qonunchilik bazasi, prezident farmonlari, hukumat qarorlari va strategik hujjatlar o'rganildi. Kompleks metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchliligi va obyektivligini ta'minlashga yordam berdi va muammoning har tomonlama tahlilini amalga oshirish imkonini yaratdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ayollar tadbirkorligi so'nggi yetti yil davomida barqaror va sezilarli o'sish sur'atlariga erishgan. Tahlil qilingan statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2017–2023 yillar oralig'ida tadbirkor ayollar soni qariyb ikki baravar oshgan. Xususan, 2017-yilda 245 ming nafar ayol tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullangan bo'lsa, 2023-yilga kelib bu ko'rsatkich 556 ming nafarni tashkil etgan. Bu mutlaq ko'rsatkichlar bo'yicha 127 foizlik o'sishni anglatadi hamda ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosatining amaliy samaradorligini yaqqol namoyon etadi.

Alohida ta'kidlash joizki, tadbirkor ayollarning umumiy tadbirkorlar tarkibidagi ulushi ham izchil oshib bormoqda. Agar 2017-yilda ushbu ko'rsatkich 18,5 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2023-yilda u 29,6 foizga yetib, 11,1 foiz punktiga oshgan. Mazkur holat gender tengligini ta'minlash hamda ayollarning iqtisodiy faolligini kuchaytirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarning ijobiy natijalarini tasdiqlaydi. Yillik o'sish sur'atlari tahlili shuni ko'rsatadiki, 2018–2023 yillar davomida tadbirkor ayollar soni har yili o'rtacha 13–18 foiz atrofida o'sib borgan. Eng yuqori o'sish sur'ati 2022-yilda qayd etilgan bo'lib, bu holat ayollar uchun imtiyozli kreditlash dasturlarining kengaytirilishi hamda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bilan bevosita bog'liq.

Faoliyat yo'nalishlari bo'yicha tahlillar shuni ko'rsatadiki, tadbirkor ayollarning eng katta qismi savdo sohasida faoliyat yuritadi va ushbu yo'nalish 32,4 foizni tashkil etadi. Bu holat ayollarning chakana savdo, bozor savdosi hamda so'nggi yillarda tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan onlayn savdo platformalaridagi faolligi bilan izohlanadi. Xizmat ko'rsatish sohasi 24,8 foiz bilan keyingi o'rinda bo'lib, bunda go'zallik salonlari, kosmetologiya xizmatlari, bolalar rivojlantirish markazlari, ta'lim va turizm xizmatlari ustunlik qiladi.

Qishloq xo'jaligi sohasida tadbirkor ayollarning ulushi 18,3 foizni tashkil etib, ular asosan dehqonchilik, chorvachilik, parranda va asalarichilik faoliyati bilan shug'ullanmoqda.

Ishlab chiqarish sohasida ayollar tadbirkorligining ulushi 12,7 foizga teng bo'lib, bu yo'nalishda to'qimachilik, tikuvchilik, hunarmandchilik hamda oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlash faoliyatlari yetakchi o'rinni egallaydi.

Shuningdek, zamonaviy IT va raqamli xizmatlar sohasida faoliyat yuritayotgan tadbirkor ayollar ulushi 6,5 foizga yetgani aniqlangan. Bu holat innovatsion tadbirkorlik yo'nalishlarining rivojlanib borayotganidan dalolat beradi. Mazkur sohada ayollar dasturiy ta'minot ishlab chiqish, veb va grafik dizayn, raqamli marketing hamda ijtimoiy tarmoqlarni boshqarish xizmatlarini ko'rsatmoqda. Qolgan 5,3 foiz tadbirkor ayollar qurilish, transport, konsalting va boshqa professional xizmatlar sohalarida faoliyat olib bormoqda.

MUHOKAMA

O'tkazilgan tahlil natijalari O'zbekistonda ayollar tadbirkorligi so'nggi yillarda faqat miqdoriy jihatdan emas, balki sifat jihatdan ham rivojlanayotganini ko'rsatadi. Tadbirkor ayollar sonining 2017–2023 yillar oralig'ida sezilarli darajada oshishi mamlakatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning amaliy natijasi sifatida baholanishi mumkin. Bu jarayon ayollarni iqtisodiy faol subyektga aylantirishga qaratilgan davlat siyosatining to'g'ri yo'naltirilganligini tasdiqlaydi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, ayollar tadbirkorligining jadal rivojlanishi, avvalo, institutsional va moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining kengaytirilishi bilan chambarchas bog'liq. Imtiyozli kreditlar, grant dasturlari, biznesni ro'yxatdan o'tkazish jarayonlarining soddalashtirilishi hamda ayollar uchun maxsus trening va maslahat xizmatlarining yo'lga qo'yilishi ularning tadbirkorlik faoliyatiga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshirgan. Ayniqsa, 2022-yilda kuzatilgan yuqori o'sish sur'atlari mazkur chora-tadbirlarning tizimli tus olganini ko'rsatadi.

Faoliyat sohalari bo'yicha taqsimot tahlili shuni ko'rsatadiki, ayollar tadbirkorligi hanuzgacha asosan savdo va xizmat ko'rsatish yo'nalishlarida jamlangan. Bu holat bir tomondan ayollarning mazkur sohalarda tajribasi va moslashuvchanligi bilan izohlansa, ikkinchi tomondan, ishlab chiqarish va yuqori texnologiyali sohalarga kirishdagi moliyaviy va texnik to'siqlar mavjudligi bilan bog'liq. Shu bilan birga, IT va raqamli xizmatlar sohasida ayollar ulushining ortib borayotgani ularning innovatsion faoliyatga tobora faolroq kirib kelayotganidan dalolat beradi.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, ayollar tadbirkorligining rivojlanishi nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki ijtimoiy barqarorlikka ham xizmat qilmoqda. Ayollar tomonidan boshqarilayotgan biznes subyektlarida asosan ayollar va yoshlarning ish bilan ta'minlanishi bandlik darajasini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu esa ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash masalasining ijtimoiy ahamiyatini yanada kuchaytiradi.

Shu bilan birga, muhokama jarayonida ayrim muammolar ham aniqlanadi. Xususan, hududlar kesimida tadbirkor ayollarning rivojlanish darajasi bir xil emasligi, ayrim sohalarda ularning ulushi pastligicha qolayotgani kuzatiladi. Bu holat ayollar tadbirkorligini rivojlantirishda hududiy va tarmoqlararo differensial yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Demak, kelgusida ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash siyosati nafaqat miqdoriy ko'rsatkichlarni oshirishga, balki sifatli va barqaror tadbirkorlikni shakllantirishga yo'naltirilishi lozim.

XULOSA

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ayollar tadbirkorligi asosan savdo va xizmat ko'rsatish sohalarda jamlangan bo'lsa-da, ishlab chiqarish hamda raqamli va innovatsion yo'nalishlarda ham ularning ishtiroki ortib bormoqda. Bu holat ayollarning zamonaviy iqtisodiy sharoitlarga moslashish qobiliyati va tadbirkorlik salohiyati oshayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, ayollar tomonidan boshqarilayotgan biznes subyektlarining bandlikni ta'minlashdagi o'rni ularning ijtimoiy ahamiyatini yanada kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, ayollar tadbirkorligini rivojlantirish Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining muhim tarkibiy qismi bo'lib, bu yo'nalishda amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar mamlakat iqtisodiy o'sishini jadallashtirish, gender tengligini mustahkamlash hamda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Kelgusida ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash siyosatini hududiy va tarmoqlararo xususiyatlarni hisobga olgan holda yanada takomillashtirish mazkur sohaning barqaror va sifatli rivojlanishini ta'minlashga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 112 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida: Farmon. – Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va ularning jamiyatdagi faolligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida: Farmon. – Toshkent, 2021.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish bo'yicha davlat dasturi. – Toshkent, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik O'zbekistonda. – Toshkent, 2022. – 156 b.
6. Karimov A.M. Iqtisodiy islohotlar va tadbirkorlikni rivojlantirish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 240 b.
7. Abdullayeva M.A. Ayollar tadbirkorligi va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. – 198 b.
8. Yuldasheva Sh.B. Gender iqtisodiyoti va ayollar bandligi masalalari. – Toshkent: Fan, 2020. – 176 b.
9. Saidova N.Q. Kichik biznes va xotin-qizlar tadbirkorligi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 212 b.
10. Islomova D.R. O'zbekistonda xotin-qizlar iqtisodiy faolligini oshirish mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2022. – 190 b.